

Näkökulmia lähituotannon kestävyYTEEN

Pasi Satokangas, YTM, projektisuunnittelija, vastuulliset palvelut, Lapin ammattikorkeakoulu

Sini Turpeenniemi, KTM, lehtori, vastuulliset palvelut, Lapin ammattikorkeakoulu

Mika Uitto, projektipäällikkö, arktiset luonnonvarat ja talous, Lapin ammattikorkeakoulu

Asiasanat: aluetalous, hankinta, hiilidioksidi, kestävä kehitys, lähialueet

Lähituotanto – kestävä tuotanto?

Lähituotannolla koetaan usein olevan erityistä arvoa – tuohan se tuloa ja työtä kotiseudulle. Onko lähituotanto kestävää tuotantoa, tuotetaanko lähellä vähemmällä enemmän? Tällaista yleistystä ei voi tehdä. Lähituotannon etuina pidetään muun muassa lyhempiä kuljetusmatkoja. Lähituotantoon liittyvät myös sosiaalisen kestävyYDEN ja aluekehittämisen teemat. Lapin ammattikorkeakoulun hallinnoimassa ja EAKR-rahoitetussa (Vipuvoimaa EU:lta 2014 - 2020/ Lapin liitto) Kohti kestäviä hankintoja -hankkeessa pyritään edistämään lähituotantoa ja havainnollistamaan sen positiivisia vaikutuksia. Hankkeen työryhmän parissa on keskusteltu vilkkaasti lähituotantoon liittyvistä näkökulmista, joita avataan tässä artikkelissa.

Lähituotanto edellyttää lähihankintoja

Lähituotantoa ei ole ilman kysyntää ja lähihankintoja. Lapissa esimerkiksi kulutetaan vuosittain elintarvikkeita 450 miljoonan euron arvosta. Mikäli kaikki paikallisen tuotannon sekä jalostamisen mahdollisuudet hyödynnettäisiin, maakunnan oman tuotannon osuus tästä voisi olla 210 miljoonaa euroa. (Häyrynen & Kuha & Asiala 2017, 10.) Lähiruoan merkitys on tunnustettu myös kansallisella tasolla. Hallituksen lähiruokaohjelman vision mukaan “kuluttajalähtöisesti tuotettua lähiruokaa arvostetaan ja käytetään koko ruokajärjestelmässä ja sillä on lisääntyvä työllistävä sekä paikallistaloutta ja ruokakulttuuria kehittävä vaikutus”. (Maa- ja metsätalousministeriö 2013).

Kestävä tuotanto määritellään maapallon rajallisten resurssien kunnioittamiseksi ja hyvinvoinnin vaalimiseksi. Lähituotantoon ehkä liitetään usein tietynlainen maanläheisyys ja paikallisten olojen tunteminen ja säilyttäminen. Ympäristöstä huolehtiminen on osa hyvinvointia. Lähituotanto ja sen suosiminen tuo alueelle puolestaan taloudellista hyvinvointia.

Omavaraisuus nousi uuteen arvoonsa

Covid-19-kriisi nosti omavaraisuusasteen puheenaiheeksi niin Lapissa, Euroopan unionin (EU) tasolla, kuin maailmalla. EU:ssa kehitetään maanosaa kokonaisuutena – vientiä, tuontia ja hankintoja ohjaa voimakkaasti kilpailutus. Kriisin myötä monilla heräsi pelko tavaroiden loppumisesta. Ajoittaiset toimitusvaikeudet ja hamstraaminen tyhjensivätkin hyllyt välillä kuivamuonasta ja wc-paperista. Esille nousi paikallisen tuotannon riittävyys. Sopiiko lähituotannon parempi hyödyntäminen EU:n liikkuvuusperiaatteisiin? Miten päästöjä vähennetään samalla kun tavaraa rahdataan ympäri maailmaa? Asiaa voisi ajatella niin, että lähituotantoon suuntautuvan kysynnän lisääntyessä tarjoajat nostavat mahdollisuuksien mukaan tuotantokapasiteettiaan. Kysyntä tuo myös uusia yrittäjiä ja verotuloja alueelle. Lapin omavaraisuusasteen on todettu voivan nousta huomattavasti, jos ns. lähialueeksi ajatellaan joko seutukunta tai mieluummin koko Lappi. Esimerkiksi Lapin maaseutuohjelmassa (2019, 38) omavaraisuusasteeksi elintarvikkeiden suhteen tavoitellaan 30 prosenttia nykyisen 10 sijaan. Omavaraisuuden kasvattaminen vaatii muutoksia käytännöissä, mutta on hyödyllistä paikallisille yrittäjille ja koko maakunnalle. Silti se ei pois sulje faktaa, että tuotteita tarvitaan muistakin maista.

Hiilijäljestä tarvitaan tarkempaa tietoa

Elintarviketuotannossa pyritään vähäpäästöisyyteen EU:n Pelloilta pöytään -strategian mukaisesti, mutta Suomessa ja muualla tarvitaan vielä huomattavasti lisää tutkimushankkeita ja tuloksia muun muassa alkutuotannon suhteen koskien hiilinieluja. (Farm to Fork Strategy, European Union, 2020.)

Hiilikädenjälki korostaa juuri tuotannon ja hankinnan positiivisia vaikutuksia hiilen sitomisen näkökulmasta, toisin kuin hiilijalanjälki, joka kuvastaa hiilipäästöjä. Lapin maaseutuohjelman mukaan Lapin hiilikädenjälkeä voidaan nostaa maksimoimalla kierto- ja bionalouden hyödyntämistä (Lapin Maaseutuohjelma 2019, 20)

Hiilikädenjälki, eli hiiltä sitovat seikat eri elintarvikesektoreiden osalta, tulee mitata paikallisesti. Hiilikädenjäljen paikallinen vaihtelu on huomioitava erilaisissa mittareissa ja työkaluissa. Tietojen päivittämiseen tarvitaan jatkuvaa panostusta. Tämä työ on vielä varsin alkutekijöissään ja siksi Lapin amk suunnitellaankin uutta hanketta mittamaan hiilipäästöjä ja hiilinieluja esimerkiksi porotalouden ja kalastuksen osalta.

Hankinnat kestävän kehityksen edistäjänä

Hankintojen merkitys kestävän kehityksen edistämässä on tunnustettu myös valtakunnallisella tasolla. Hallitusohjelmassa tavoitteena on esimerkiksi laatia kansallinen ilmatoruoka-ohjelma, joka tähtää kulutetun ruoan ilmastojalanjäljen pienentämiseen sekä ymmärryksen lisäämiseen ruoantuotannosta sekä ohjata julkisissa hankinnoissa kuntia suosimaan suomalaista lähi- ja luomutuotantoa (Valtioneuvosto 2019).

Valtiovarainministeriön ja Suomen Kuntaliiton yhteisessä Hankinta-Suomi hankkeessakin tarkastellaan käytettävien varojen yhteiskunnallista vaikuttavuutta ja julkisen talouden kestävyyttä, parantamalla muun muassa kotimaisen ruuan asemaa, kestäväää kehitystä ja hankintojen tehostamista (Valtiovarainministeriö 2019).

Työkaluja lähihankintojen vaikutusten osoittamiseen

Kohti kestäviä hankintoja -hankkeessa pyritään edistämään alueellista hyvinvointia luomalla lähihankintojen vaikutuksia havainnollistavia työkaluja kansalaisen, yrittäjien ja päättäjien käyttöön. Vaikutuksissa on huomioitu sekä taloudellinen että ekologinen näkökulma. Hankkeen määritelmän mukaan kestäväällä hankinnalla tarkoitetaan hankintojen kohdistamista siten, että se vaikuttaa positiivisesti ympäristöön ja aluetalouteen. Käyttäjä voi syöttää työkalussa suunnittelemansa hankinnan arvon, jolloin hän näkee muun muassa hankinnasta muodostuvat työllisyysvaikutukset.

Hankkeen pilottialueena on Itä-Lappi. Hankkeen hallinnoija ja päätoteuttaja on Lapin amk. Hankkeen pilottialueen keskiössä on Kemijärvi ja osatoteuttajana Kemijärven kehitys Oy. Tarkoituksena on kuitenkin, että työkalu soveltuu käytettäväksi myös muilla Lapin alueilla.

Tietoa päätöksenteon tueksi

Hankkeessa tuotetaan esimerkiksi kuntapäätäjille tietoa päätöksenteon tueksi. Tieto kertoo suunnitellun hankinnan ympäristö- ja talousvaikutuksista. Työkalun antama tieto ei kerro suoraan, onko määrätty lähihankinta kestävämpi, kuin joku muu vaihtoehto. Työkalun tarkoitus on auttaa päätöksentekijöitä huomioimaan hankintojen merkitys lähialueelle.

Työkalun antaman tiedon avulla voidaan huomioida hankintojen pitemmän aikavälin vaikutukset alueelle. Erilaisia malleja voi tallentaa työkaluun ja käyttää todellisen hankinnan pohjana. Malleja voi myös jakaa muille, mikäli ollaan suunnittelemassa yhteistä osallistumista tarjouskilpailuun. Työkalun avulla nähdään alueelta samaa tuotetta tarjoavia tahoja ja heidän yhteistietonsa. Pientuottajien kohdalla tällainen tarjouskilpailuihin klusteroituminen muiden tuottajien kanssa ei ole todennäköisesti useinkaan tuttua. Yhdessä toimimalla pienyrittäjät voivat vastata omaa kapasiteettiaan suurempaan tilaukseen ja varmistaa paremmin pystyvänsä toimittamaan tilaukseen vaadittavan määrän.

Päätäjiltä toivotaan yhteistyötä työkalun kehittäjien kanssa ja yritysten sekä verkostojen aktivoimista käyttäjiksi. Pyrimme kaikki tekemään Lapista ympäristöystävällisen, mutta taloudellisesti toimivan kokonaisuuden vaikeiden päästötavoitteiden ja tilustilanteiden keskellä, ja se onnistuu vain tiiviillä yhteistyöllä. On vielä huomattava, että Kohti kestäviä hankintoja hankkeessa kehitettävä työkalu pystyy osoittamaan hiilijalanjäljen, jota on esitetty lakialoitteessa pysyväksi hankintojen pisteyttämisen kriteeriksi.

Kirjallisuus

Farm to Fork Strategy – For a fair, healthy and environmentally-friendly food system, European Union, 2020.) Luettu 28.9.2020 osoitteesta:

https://ec.europa.eu/food/sites/food/files/safety/docs/f2f_action-plan_2020_strategy-info_en.pdf

Häyrynen T. & Kuha R. & Asiala J. (2017) Lapin elintarvikeohjelma. Toimenpiteet ja tavoitteenasettelu vuoteen 2025 elintarvikealan kehittämiseksi Lapissa. Lapin liitto. Luettu 28.9.2020 osoitteesta: <https://issuu.com/lapinliitto/docs/elintarvikeohjelmaa4>

Lapin maaseutuohjelma. 2019. Ohjaa Lapin maaseudun rahoitusta EU ohjelmakaudelle 2021-2027. Luettu 9.10.2020 https://issuu.com/lapinliitto/docs/lapin_maaseutuohjelma_2021-2027

Maa- ja metsätalousministeriö 2013. Lähiruokaa - totta kai! Hallituksen lähiruokaohjelma ja lähiruokasektorin kehittämisen tavoitteet vuoteen 2020. Luettu 28.9.2020 osoitteesta:
<https://mmm.fi/documents/1410837/1890227/L%C3%A4hiruokaohjelmaFI.pdf>

Valtiovarainministeriö. 2019. Julkiset hankinnat vaikuttavamiksi Hankinta-Suomen avulla. Valtiovarainministeriö ja Suomen Kuntaliitto. Luettu 9.10.2020 <https://vm.fi/-/julkiset-hankinnat-vaikuttavamiksi-hankinta-suomen-avulla>

Valtioneuvosto. 2019. Pääministeri Antti Rinteen hallituksen ohjelma 6.6.2019. Osallistava ja osaava Suomi. Sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Luettu 9.10.2020.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161662/Osallistava_ja_osaava_Suomi_2019_WEB.pdf

